

Multifunctionele verdienmodellen van de toekomst – werkbank 6

20 mei 2026 | Harold van der Meulen (WSER), Pitteperk, Bart Pijnenburg (LTO-MFL) en Sari Blonk (LVVN)

Programma / Spoorboekje: 13.15 – 14.15 uur

- Welkom: Harold van der Meulen (WSER), schets grote plaatje (5 min)
- Praktijkcase: Pitteperk – familie Dreessen (5 – 20 min)
- Stem van de ondernemers: Bart Pijnenburg (LTO-MFL) (20-30 min)
- Beleid & Europa – leren over de grens?: Sari Blonk (LVVN) (30-40 min)
- Interactieve werkbank – wat betekent dit voor jou? (40-55 min)
- Afronding (55-60 min)

Multifunctionele Landbouw: MFL wat?

Definitie voor MFL: “Multifunctionele landbouw is een verzamelbegrip voor bedrijven die hun agrarische productie en omgeving combineren met het leveren van diensten aan de samenleving”.

Zorglandbouw / Agrarische kindervang / Agrotourisme / Boerderijverkoop (o-schakels) / Boerderijeducatie / Agrarisch natuurbeheer

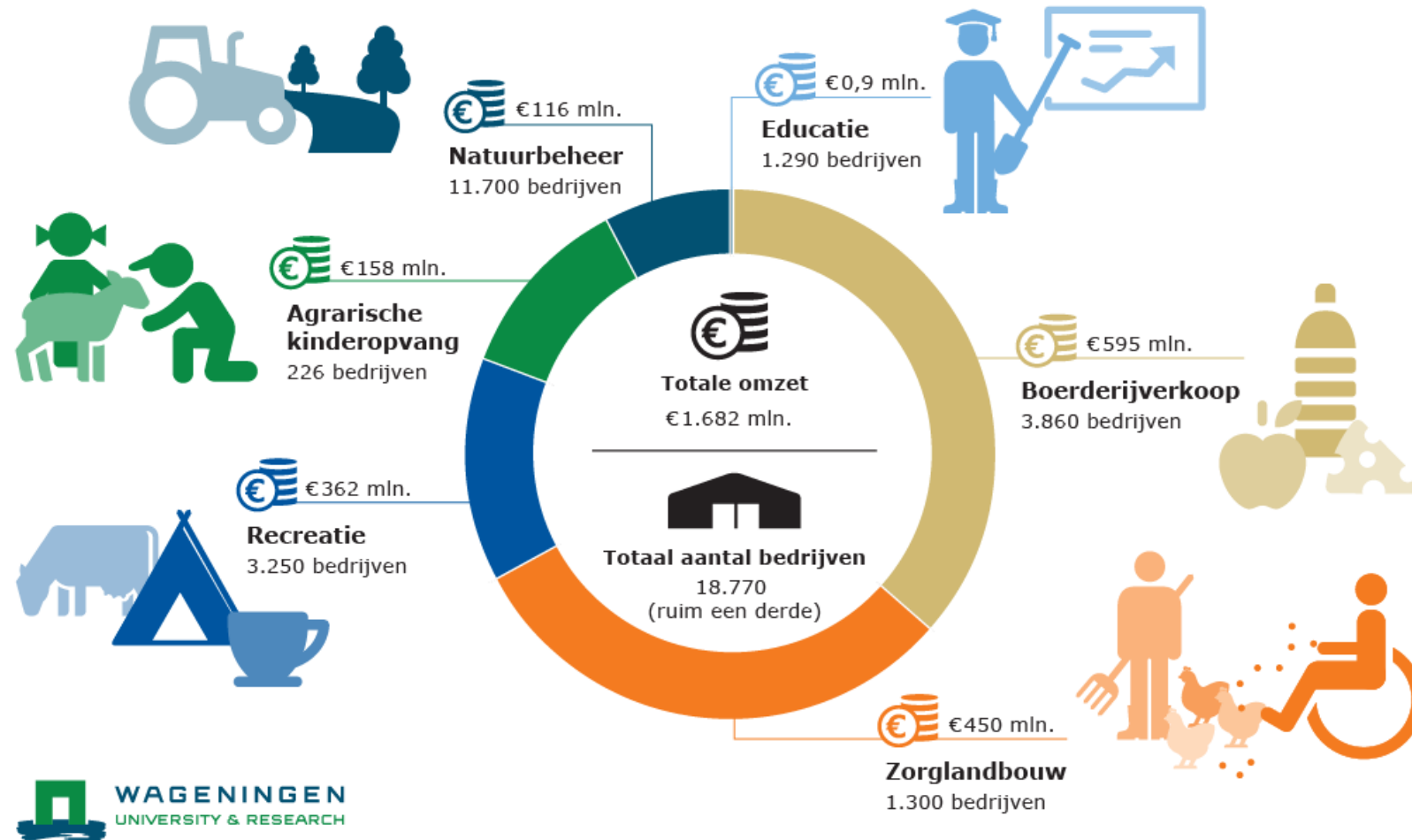
Bij al deze diensten, activiteiten gaat het om de relatie tussen de boerderij en burgers/consumenten.

Van belang in definitie afbakening van MFL is dat de boer een **werkende agrarische tak** heeft en staat ingeschreven in het handelsregister van de KVK en terugkomt in de Landbouwtelling > 3.000 euro Standaardomzet.

Publicatiereeks ‘Kijk op multifunctionele landbouw: aantal en omzet’ vanaf 2007.
Inmiddels 7 edities verschenen met laatste cijfers 2023 ruim 1,6 miljard euro omzet.

Multifunctionele landbouw in Nederland

Omzet per activiteit in de multifunctionele landbouw in 2023

Pitteperk

Melkveehouderij, zorgboerderij, camping en boerderijwinkel

Wij (familie Dreessen) willen jullie meenemen in ons verhaal over ons verbreed bedrijf.

Over wat wij doen:

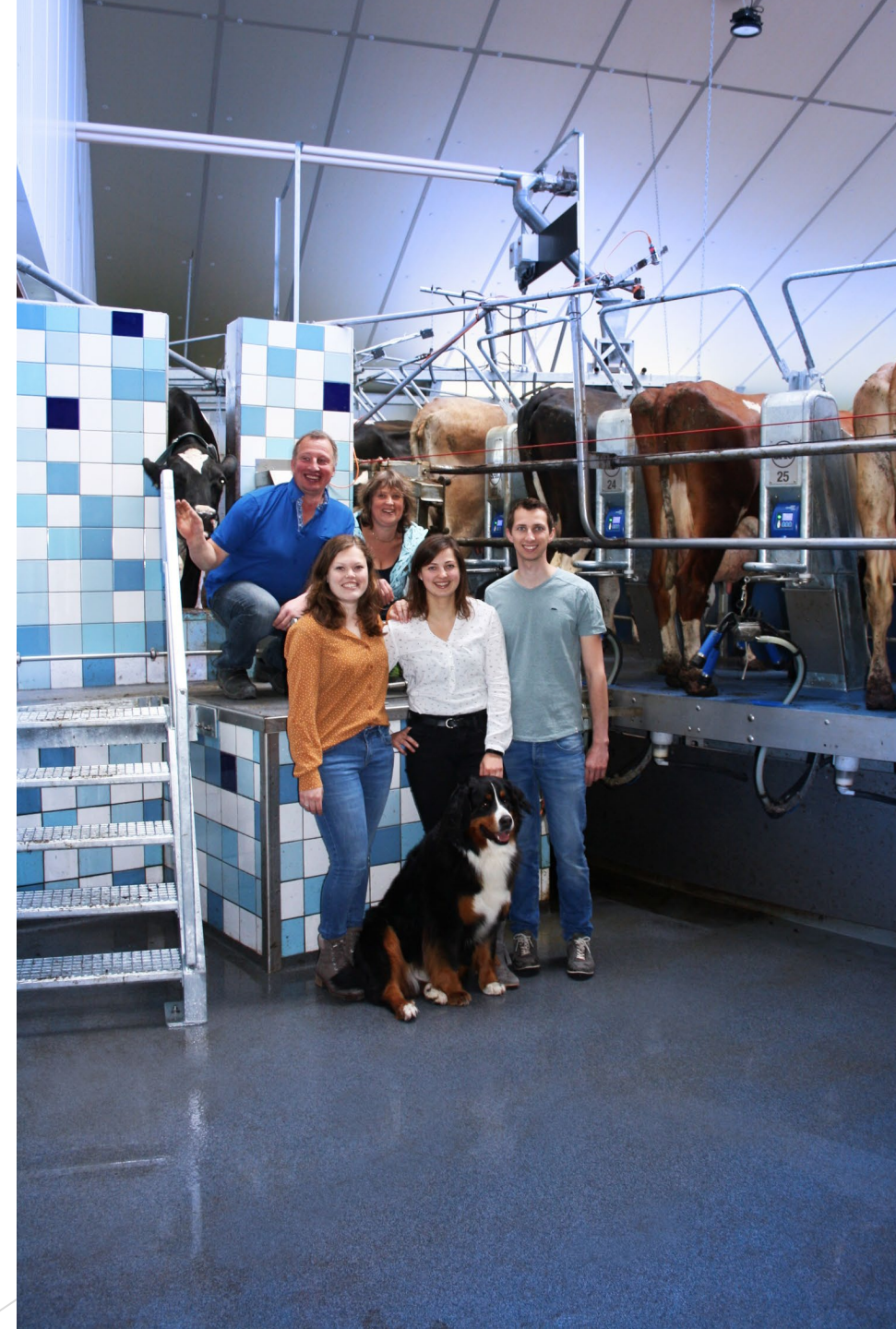
In

Naast

Rond

Met

het melkveehouderijbedrijf

Waarom verbreding

- ▶ Hobby
- ▶ Boeren voor volgende generatie
- ▶ Maatschappelijk betrokkenheid
- ▶ Openstellen aan en voor de maatschappij
- ▶ Maatschappelijke verantwoording
- ▶ Extra financiële poot

Wat is nodig voor verbreding van de ondernemer/familie

- ▶ Kansen zien
- ▶ Passend bij ondernemer en locatie
- ▶ Doorzettingsvermogen
- ▶ Frisse blik naar de maatschappij
- ▶ Ondernemerschap

Geschiedenis

1993 Bedrijf overgenomen

1994 Start camping en kaas maken en verkopen

2000 Verplaatsing boerderij van Serooskerke naar Koudekerke met 60 melkkoeien, kaaswinkel en minicamping

2001 Start natuurbeheer landgoed Ter Hooge

2001 Herseneninfarct van vader/opa die net met pensioen was

> drive voor het delen van voldoening van boeren

2002 ontwikkeling van zorg op de boerderij

2003 Start Zorgboerderij

2012 Start met jongvee opfok

2015 Gegroeid van 80 naar 425 melkkoeien

2018 start groene stroom door middel van zonnepanelen

2027 Planning in gebruik nemen mono mestvergister

Personeelbestand

Naast ons (Peter, Marjan en Sebastiaan)

Onze allround medewerkers bestaan uit:

1 Fulltime medewerker

5 Parttime medewerker (21-32uur)

voor piekmomenten van oogsten en zaaien nog losse krachten die helpen

Huidige situatie met als melkvee als de basis van het bedrijf

Melkvee

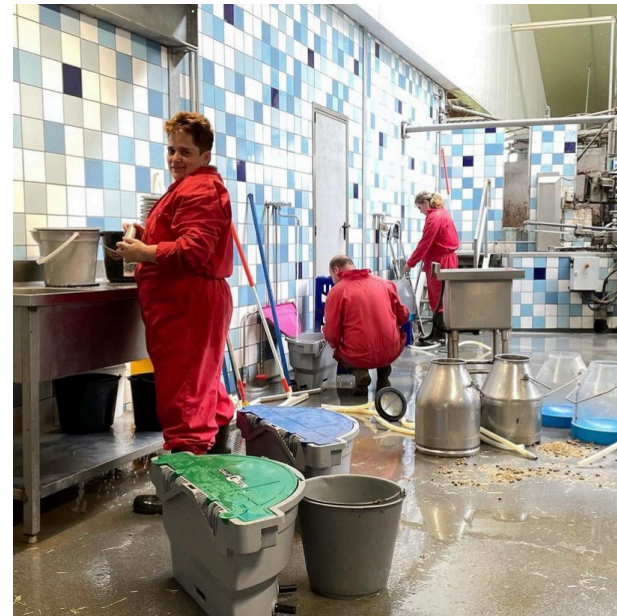
- ▶ 425 koeien aan de melk, 9500 kg melk
- ▶ Beweiden melkkoeien volgens de eisen van Frieslandcampina
- ▶ Melkcarroussel - 50 stands
- ▶ Veel landwerk in eigenbeheer

Zorgboerderij

- ▶ Volwaardige integratie van **boerderij** en **zorg**, mens en natuur
- ▶ We bieden hulpboeren een **veilige basis** en een (werk)plek om **zichzelf** te zijn, te **ontwikkelen** en **gelukkig** te zijn.
- ▶ Talent en persoonlijke ontwikkeling staat centraal

- ▶ Dagbesteding voor ongeveer 25-30 hulpboeren per dag, 5 dagen per week
- ▶ Hulpboeren helpen bij dagelijkse werkzaamheden; in de stal, camping, (moes)tuin, kaasmakerij en winkel

Winkel, kaasmakerij en camping

- ▶ **Winkel & terras:** verkoop van eigen melk, kaas, eieren, groenten en diverse streekproducten.
- ▶ **Camping:** 25 staanplaatsen van april tot oktober

Toekomst

- ▶ Verbeteren van een gezonde werk- en leefomgeving van de hulpboeren zodat ze zich nog beter kunnen ontwikkelen en gelukkig kunnen zijn in de maatschappij
- ▶ Het blijven optimaliseren van de samenwerking van onze drie doelen: zorgen voor natuur, voedsel en mensen met andere mogelijkheden.

*Dag niet gelachen,
is dag niet geleefd*

**Op de weg met de
meeste weerstand
kom je de mooiste
beren tegen**

Bart Pijnenburg – voorzitter LTO-vakgroep MFL

- hoe multifunctionele activiteiten in de praktijk functioneren en blik op de toekomst
- knelpunten in regelgeving, ruimte en financiering
- wat LTO doet om deze ondernemers te ondersteunen

Ministry of Agriculture, Fisheries,
Food Security and Nature

(Internationaal) beleidsperspectief op MFL

Werkbank Zeeland

20 mei 2026

Sari Blonk, Beleidsmedewerker Agro-
economie

Even internationaal de horizon verbreden!

Inspiratie vanuit het 'EU CAP Network on Farm Diversification'

(Internationaal) beleidsperspectief

- 1 Coaching
Bavaria (Du); Ierland
- 2 Financiering (& inzet GLB)
Baden-Württemberg (Du); Oostenrijk
- 3 Ruimte in wetgeving
Italië
- 4 NL perspectief op het GLB

1

Coaching

- Bavaria (Du)
- Ierland

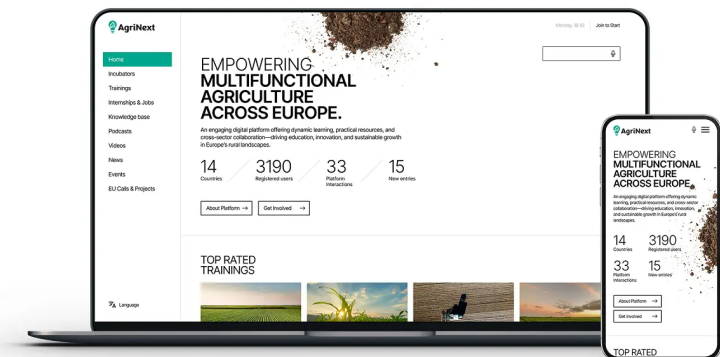

Coaching van MFL start-ups in Ierland

- > De 'AgriNext Incubator'
 - Deelname van SL, SP, IR, KR
 - Erasmus+ project
- > Financiële- & peer-to-peersupport, mentorschap en trainingsmateriaal
- > Samenwerkingsgericht ecosysteem van wu en hbo studenten, docenten, boeren, trainers, loopbaanadviseurs,

werkgevers, mentoren, onderzoekers en beleidsmakers

- > Strategieën: Technologie, duurzame praktijken + marktgerichtheid

Bavaria; Pilotproject coaching opbouw nieuwe bedrijfstak

- > Bavaria's demografie en landbouw maakt het bij uitstek MFL gebied
- > Het NEU.LAND. Pilotprojekt "Coaching in der Gründungsphase"
 - 12 bedrijven die nevenactiviteiten opstarten geselecteerd uit 100 aanmeldingen
 - Doel: agrarische bedrijven ondersteunen bij ontwikkeling van nieuwe, innovatieve bedrijfsactiviteiten door startcoaches en vakdeskundigen.
 - Gemonitord door het Bayerischen Landesanstalt für Landwirtschaft (LfL) om rol en belang bedrijfsbegeleiding tijdens opstartfase te analyseren en te evalueren.

 <p>Matthias Kohl Agroforst im Grünland mit vielseitiger Nutzung Zum Seifertshof →</p>	 <p>Familie Hofmann "Bio-Frankentrüffel" - Direktvermarktung und ganzheitliche Biodiversität Zum Wiesenthof →</p>	 <p>Simon Donhauser Aquaponik-Anlage mit regionaler Vermarktung von Fisch und Gemüse Zum Donhauser Hof →</p>	 <p>Christopher Spannrad Vertical-Farm mit Microgreens Zur Mikrofarm Spannrad →</p>
 <p>Birgit und Christian Sigl-Mittermaier Umbau Güllegrube zu Eisspeicherheizung/-kühlung & Einstieg in den Gemüseanbau</p>	 <p>Familie Stolte "Family First" - Soziale Tankstelle für Mut und Vertrauen Zum Hof Familie Stolte →</p>	 <p>Biohof Schneider Bau einer Agri-PV-Anlage - Vielseitige Energienutzung mit Mehrfachnutzung der Fläche Zum Biohof Schneider</p>	 <p>Maria Jungkunz Feldrestaurant bzw. Pop-up-Restaurant in Kombination mit vielfältiger Direktvermarktung Zum Himmelreichhof →</p>

2

Financiering (& inzet GLB)

- Baden-Württemberg (Du)
 - Oostenrijk

Medegefinancierd door
de Europese Unie

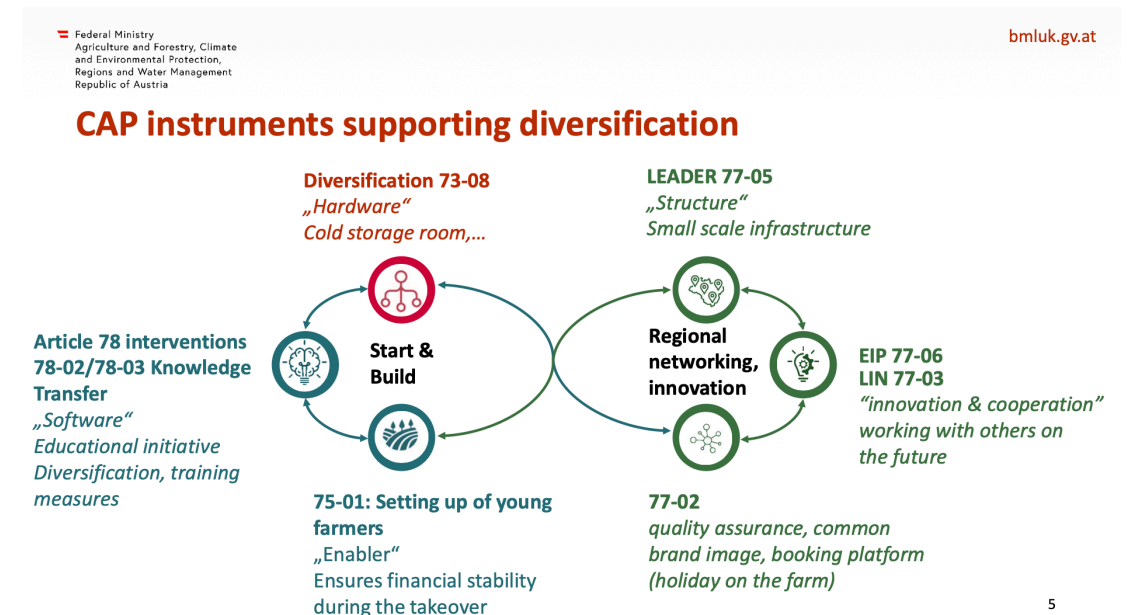

BADEN-WÜRTTEMBERG

- > MFL financiering met het GLB in Baden-Württemberg
 - Landbouwbedrijven met een business plan voor de nevenactiviteit
 - Overheid investeert tot 25 procent van de investering (de-minimis)
 - Link naar de [strategy paper](#).

OOSTENRIJK

- > GLB in Oostenrijk
 - [AKIS](#) voor MFL in Oostenrijk

3

Ruimte in wetgeving

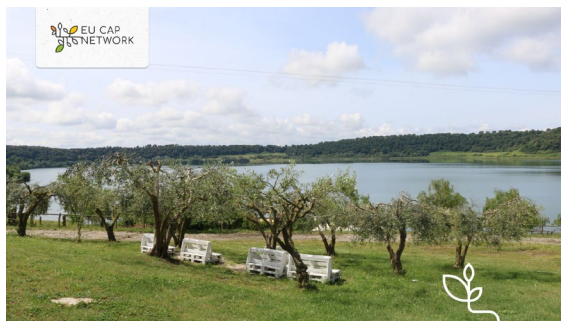
- Italië

Multifunctioneel ondernemerschap

- > Eén boerderij, meerdere ondernemers
- > Gedeelde grond, gedeelde diensten en gedeelde investeringen
- > Voorbeelden
 - Sport, therapie, huisdierverzorging, energieproductie
- > [L.R.38/1999 art 54](#)

4

Nederland

NL perspectief op het GLB

Sterke en zwakke punten

- + professionalisering d.m.v. vakgroepen
- Gebruik GLB mogelijkheden

**Nu tijd voor inzoomen:
waar maakt beleid MFL
mogelijk in NL?**

Beleidsprocessen in NL

- › Ontwikkeling in NL: gebiedsgerichte aanpak
 - Meerdere stakeholders rond een tafel om vergunningverlening op gang te krijgen
 - ondernemingsplanaanpak

- › Ook op gemeentelijk niveau geldt: maak MFL beleid
 - Communiceer proactief over de MFL mogelijkheden in jouw gebied
 - Zie [link](#) voor kamerbrief, notitie en praatplaat omgevingswet en MFL

9 gouden tips voor verminderen van regeldruk rond multifunctionele landbouw

TIP 1 Werk met een accountmanager landbouw	TIP 2 Stel casemanager aan	TIP 3 Maak MFL-beleid	TIP 4 Voer vroegtijdig informeel overleg	TIP 5 Zorg voor een integrale afweging	TIP 6 Maak beleid gebiedsgericht	TIP 7 Wees realistisch over toekomstmogelijkheden	TIP 8 Betrek provincie vroeg	TIP 9 Sorteer voor op gezondheid
<ul style="list-style-type: none"> Een accountmanager landbouw (of bedrijfscontactfunctionaris) kan de brug slaan tussen de initiatiefnemer en de gemeentelijke organisatie. Een accountmanager landbouw is bij voorkeur iemand die contact houdt met agrariërs en de sector en het landelijk gebied kent. Continuïteit in de rol als accountmanager en tijd voor relatiebeheer zijn een belangrijke voorwaarde. Een accountmanager kan opkomen voor het belang van de initiatiefnemer binnen de gemeentelijke organisatie. 	<ul style="list-style-type: none"> Een casemanager (of caseregisseur) helpt initiatiefnemers gedurende het proces, van begin tot eind. Casemanager zijn om verschillende redenen waardevol: <ul style="list-style-type: none"> - Ze zijn een vast aanspreekpunt voor de initiatiefnemer en voor betrokken ambtenaren. - Ze behouden het overzicht over een aanvraag en voorkomen dat een aanvraag blijft hangen. - Ze denken mee met initiatiefnemer, kunnen advies geven voor de verbetering van hun initiatief of de eerlijke boodschap brengen dat een initiatief niet mogelijk is. 	<ul style="list-style-type: none"> Een beleidskader voor veelvoorkomende initiatieven van multifunctionele landbouw bieden initiatiefnemer en gemeente houvast. Dit kan als onderdeel in de omgevingsvisie of in een programma voor het landelijk gebied worden opgenomen. Werk met een definitie van multifunctionele landbouw die past bij de te hanteerbaarheid in het landelijk gebied. Wees duidelijk in wat gewenst en wat ongewenst is en als een activiteit niet haalbaar is. En geef bandbreedtes voor het passende ruimtebeleg op het erf. Specifiek beleid voor MFL ondersteunt eenduidige interpretatie van het initiatief ten behoeve van de advisering. 	<ul style="list-style-type: none"> Een initiatiefnemer heeft baat bij een goed georganiseerd (informeel) overleg vroeg in het proces. Zo ontstaat snel duidelijkheid over de haalbaarheid van een idee. Vraag pas naar extra onderzoek en nadere onderbouwing wanneer een plan voldoende kans van slagen heeft en dit dus echt noodzakelijk is. Wees helder wanneer een initiatief geen kans van slagen heeft. Hiervoor is het nodig om vroegtijdig te signaleren of er omgevingsaspecten zijn die een onoverkomelijke belemmering vormen. Dit voorkomt hoge plankosten en scheelt ook kosten en tijd (en daarmee werkdruk) voor de gemeente in de beoordeling. Geef suggesties mee hoe een initiatief met een andere invulling eventueel wel kan slagen. 	<ul style="list-style-type: none"> De integrale afweging vindt plaats in een breed overleg waarin alle relevante beleidsdisciplines aanwezig zijn. Een sectoraal advies moet zo worden geformuleerd dat je het gesprek erover kan voeren. Ook bij juridisch bindende regels of normen moet het advies als risico inschatting afweegbaar zijn ten opzichte van andere adviezen. Een voorzitter of inhoudelijk gemaandeerde gebiedsmanager kan eindverantwoordelijk worden gemaakt voor de uitkomst van de integrale afweging. Dat zorgt voor borging van gebiedsgericht of overkoepelend beleid en zorgt voor voortgang, waarbij niet langer dan nodig bij specifieke details wordt stilgestaan. 	<ul style="list-style-type: none"> Bij de integrale beoordeling van een initiatief kijkt de gemeente naar de specifieke omstandigheden en omgeving van het plan. De gemeente moet besluiten of een initiatief past op een plek. De locatiespecifieke omstandigheden kunnen zowel van invloed zijn op de haalbaarheid als op de wenselijkheid. Vanwege de grote invloed van de specifieke omstandigheden is het lastig om generiek toepasbare regels op te stellen. Gebiedsgericht beleid, doelen of ambities voor het buitengebied geven houvast bij de beoordeling of een initiatief past en wenselijk is op een bepaalde plek. Zorg ervoor dat het gebiedsgerichte beleid in het omgevingsplan kan worden verwerkt. 	<ul style="list-style-type: none"> Bij de beoordeling van een initiatief speelt vaak het toekomstperspectief mee. Geef als gemeente in het informele vooroverleg mee aan initiatiefnemers welke (on)mogelijkheden er zijn voor verdere groei op de betreffende locatie. Initiatiefnemers kunnen dat meenemen bij de voorbereiding van hun initiatief. Laat je als gemeente bij de beoordeling van het huidige initiatief niet leiden door eventuele verdere groei van het multifunctionele landbouwbedrijf in de toekomst. 	<ul style="list-style-type: none"> Provinciaal beleid en regelgeving kan een grote rol spelen bij de integrale afweging. Als de provinciale omgevingsverordening een belangrijke rol speelt in de afweging, is het handig als de provincie ook direct aan het begin wordt betrokken. Dan blijkt al snel wat wel en niet mogelijk is. In de toekomst van de landbouw en het landelijk gebied is provinciaal belang in het geding. Provincies en gemeente moeten samen optrekken in het formuleren van beleid en heldere regelgeving voor multifunctionele landbouw. 	<ul style="list-style-type: none"> Regels op het gebied van veur, gezondheid en fijnstof (speelt bij veehouderijen) kunnen een grote belemmering vormen voor initiatieven in het landelijk gebied. Bedrijven beperken elkaar in de bedrijfsvoering en gevoelige functies (zoals zorg) kunnen niet zomaar in de nabijheid van veehouderijen voorkomen. Voor een goede locatiespecifieke afweging van een initiatief helpt het als een gemeente gebiedsgerichte normen heeft (omgevingswaarden). Betrek in de advisering ook de bijdrage van een initiatief aan de (algemene) verbetering van de gezondheid en leefbaarheid.

Colofon

Deze praatplaat is gemaakt door Berenschot en BügelHajema op basis van onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van de ministeries van LVVN en EZK, in afstemming met IPO, VNG en LTO. De procesgang van agrarische ondernemers met een initiatief is onderzocht in drie casestudies in onderling verschillende gemeenten voor een representatief beeld, aan de hand van vijf archetypen van multifunctionele landbouw. De praatplaat biedt een handreiking voor beleidsmakers en uitvoeringspraktijk en geeft negen tips om regeldruk voor multifunctionele landbouw te verminderen.

In gesprek!

- › Kunnen we het GLB in NL meer inzetten voor MFL?
 - En zo ja, voor welke uitdagingen?

Hartelijk dank voor uw aandacht

VRAGEN?

Contact informatie:

Harold.vandermeulen@wur.nl

info@pitteperk.nl

[Bart Pijnenburg | VZ Vakgroep Multifunctionele Landbouw LTO](#)
vzmfl@lto.nl

[Blonk, S.S. \(Sari\) s.s.blonk@minlnv.nl](mailto:s.s.blonk@minlnv.nl) & [Wim Verhagen w.j.s.verhagen@minlnv.nl](mailto:wim.verhagen@minlnv.nl)

